NOGLE RESULTATER FRA TVA's ANALYSE AF EF-FOLKEAFSTEMNINGEN

OLE BORRE OG JØRGEN ELKLIT

Denne artikel redegør for EF-folkeafstemningen på de tre analysesteder i Hammerum, Dalum og Enghave, hvor TV's aktualitetsafdeling i samarbejde med medarbejdere fra Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet [1]) foranstaltede en interviewing af de fremmødte vælgere. Baggrunden for denne undersøgelse samt den fremgangsmåde, der blev fulgt, er gennemgået i afsnit 1, der også diskuterer de særlige begrænsninger og problemer, som en sådan undersøgelsesform rummer. Afsnit 2 præsenterer tabeller over folkeafstemningens udfald i køns-, alders- og stillingsgrupper samt blandt de forskellige partiers vælgere. I afsnit 3 er der gjort forsøg på en videregående analyse af disse data med henblik på at afveje virkningen af de demografiske kategorier med partiernes virkning på de interviewedes stillingtagen til dansk indtræden i EF. Stort set bekræfter analysen forestillingen om partiernes dominerende rolle for vælgerens orientering mod specifikke *issues*. Der kan desuden påvises en beskeden selvstændig virkning af tilhørsforhold til forskellige stillingskategorier, medens noget sådant ikke er tilfældet for aldersgrupperne. Virkningen af klasse- og generationsmodsætninger – i den form vi har målt dem – er således mindre, end man efter EF-debattens hele karakter skulle have ventet.

1. BAGGRUND OG METODE

Den valganalyse, der gennemførtes i forbindelse med folkeafstemningen den 2. oktober 1972 om Danmarks eventuelle indtræden i De europæiske Fællesskaber, var den fjerde af denne type i løbet af godt tre år. De 2 første af disse undersøgelser til brug for fjernsynets udsendelse på selve valgaftenen gennemførtes i Odder, den første i juni 1969 ved folkeafstemningen om 18 års valgret [2]), den anden i forbindelse med kommu-

[1]) I dette samarbejde deltog fra fjernsynets side Henning Schmaltz-Jørgensen og fra Institut for Statskundskab lektor Ole Tonsgaard, stud. mag. scient. soc. Ole Riis og denne artikels forfattere.

[2]) Denne undersøgelse er behandlet af Ole Riis, »Folkeafstemningen om 18 års valgret«, *Økonomi og Politik*, 43. Årgang, Nr. 3 (1969), pp. 215–232.

nalvalgene i marts 1970 [3]). For at undgå nogle af de især metodiske problemer, som en fortsat anvendelse af Odder-vælgerne som studieobjekt ville rejse, besluttede vi op til folketingsvalget i september 1971 at finde nogle nye afstemningsområder, der i fællesskab kunne erstatte Odder i denne forbindelse. Ved at vælge afstemningsområder forskellige steder i landet og med en forskellig social struktur ville det være muligt at få et mere nuanceret billede af vælgernes adfærd, end en enkelt kommune kunne forventes at give.

Vi opstillede følgende 6 kriterier for udvælgelsen af de nye analysesteder [4]):

1. Et skulle ligge i Hovedstaden, ét på Øerne og ét i Jylland.
2. Et skulle ligge i et tætbebygget kvarter i en større by, ét skulle ligge i en forstad, og ét skulle kunne karakteriseres som overvejende landbrugsområde.
3. Områderne skulle ligge sådanne steder i landet, at det ville blive muligt at belyse nogle af de forhold, der op til 1971-valget blev anset for særlig interessante.
4. Afstemningsområderne skulle være af en sådan størrelse, at databehandlingen kunne klares inden for en meget snæver tidsramme. Erfaringerne fra Odder-analyserne tilsagde os, at en størrelse på 3–5.000 vælgere ville være passende.
5. Af hensyn til mulighederne for sammenligning bagud i tid, skulle områderne helst ikke være ændret i forbindelse med Kommunalreformen i april 1970.
6. Afstemningsområderne skulle helst kun have ét afstemningssted, og dettes beliggenhed og faciliteter skulle også være egnede til vore formål.

På dette grundlag besluttedes det, at *Hammerum* (dvs. den tidligere Gjellerup kommune) i Herning-kredsen, *Dalum* (dvs. den største af de 2 afstemningsområder i den tidligere Dalum kommune) i Odense 3. kreds og *Enghave* (dvs. Enghave-delen) i København 14. kreds i Vestre Storkreds skulle indgå i analysen i forbindelse med folketingsvalget [5]).

Af mange grunde var det en nærliggende tanke at gennemføre analysen

[3]) Se for eksempel Ole Riis, »The Local Council Elections in Denmark 1970«, *Scandinavian Political Studies,* vol. 6 (1971), pp. 216–227, især pp. 224 ff.

[4]) Gengivet efter Jørgen Elklit, Ole Riis & Ole Tonsgaard, »Local Voting Studies of Total Electorates: The Danish General Election of 1971«, *Scandinavian Political Studies,* vol. 7 (1972), p. 193.

[5]) Denne analyse er behandlet dels i Ole Borre, Jørgen Elklit, Ole Riis og Ole Tonsgaard, *TVA's valganalyse af folketingsvalget den 21. september 1971 i Hammerum, Dalum og Enghave,* Århus, November 1971 (stencil.), dels i Elklit, Riis & Tonsgaard, *op. cit.*

i forbindelse med EF-folkeafstemningen i de samme tre afstemningsområder. Dels ville gennemførelsen blive lettere – udvalget af steder var foretaget, lokaliteterne var bekendte, etc. – dels ville vi kunne sammenligne udviklingen i de 3 områder i det forløbne år. Det besluttedes derfor – efter indhentet tilladelse fra indenrigsministeren og de pågældende valgbestyrelser – at ulejlige vælgerne i Hammerum, Dalum og Enghave igen.

Som ved de tidligere lejligheder foregik selve dataindsamlingen i princippet på den måde, at samtlige vælgere blev opfordret til at deltage i fjernsynets valganalyse, når de efter at have stemt forlod afstemningslokalet gennem den eneste udgang, der førte til det lokale, som vi havde fået overladt. Trænede interviewere fra Socialforskningsinstituttet foretog denne henvendelse. Dersom den – evt. efter lidt overtalelse – besvaredes positivt, fik vælgeren overladt et spørgeskema, der derefter kunne udfyldes af den pågældende selv i en af de opstillede stemmebokse. Herved sikredes hensynet til de pågældendes anonymitet bedst muligt, idet de også selv lagde spørgeskemaet i en »stemmeurne« ved udgangen. Hvis hjælp til udfyldelsen af en eller anden grund var ønsket, ydedes den normalt af en af interviewerne. De få vælgere, der på grund af svagelighed etc. ikke forlod valglokalet ad den »obligatoriske« udgang, indgår kun i meget ringe omfang i analysen; disse personer indgår alligevel – således som det også er tilfældet med vælgere, der stemte pr. brev – i vælgertallet i tabel 1, og analysens svarprocent er derfor rent faktisk højere end dér anført. Det forhold, at disse to grupper af vælgere ikke indgår i analysen, må antages at være en del af forklaringen på, at der ved sammenligning med de officielle valgtal for 1972 (tabel 1) og 1971 (tabel 2) konstateres visse mindre afvigelser.

Der blev uddelt blå spørgeskemaer til mænd og røde til kvinder, hvorved der kunne spares et spørgsmål. Spørgsmålene i skemaet lød i øvrigt således:

1. »Hvornår er De født?«
2. »Hvad er Deres stilling?«
3. »Hvad stemte De ved *sidste* folketingsvalg i 1971?«
4. »Hvad stemte De ved folkeafstemningen i dag?« For hvert af svarene »ja« og »nej« på dette spørgsmål spurgtes der yderligere: »Hvad er den vigtigste grund til, at De stemte således?«

Bortset fra det første spørgsmål om fødselsår foregik besvarelsen ved afkrydsning ud for nogle i forvejen opstillede svarkategorier. Det er ikke i alle henseender en heldig fremgangsmåde, men i forbindelse med en undersøgelse af denne type er det nok den eneste mulighed.

Efter indsamlingen af skemaerne blev svarene kodet af trænede kode-

TABEL I

Sammenligning af de officielle afstemningsresultater[1]*)*
med analysens tilsvarende tal. Procent

Afstemnings-område		Ja	Nej	Blanke og ugyldige	I alt	N	Deltagelse	Vælgere
Hammerum	Folkeafst.	77.6	21.7	0.7	100.0	3024	92.8	3260
	Analyse	78.6	21.4	–	100.0	2626	86.8	3024
Dalum	Folkeafst.	68.2	31.3	0.5	100.0	4461	91.0	4903
	Analyse	69.3	30.7	–	100.0	3699	82.9	4461
Enghave	Folkeafst.	37.0	62.3	0.7	100.0	3787	88.6	4273
	Analyse	37.4	62.6	–	100.0	2881	76.1	3787

[1]) Oplyst af *Danmarks Statistik* med stor venlighed.

re [6]), der også stod for indtastningen på edb-terminaler. De pågældende data transmitteredes til ØK-Datas hovedanlæg, hvorfra det indtastede materiale kunne trækkes ud igen via de terminaler, der var opstillet i TV-studiets kulisser.

Denne undersøgelsesform, som er betinget af hensynet til den hurtige præsentation af resultater, rejser forskellige problemer, som må indgå i vurderingen af de indsamlede resultater. Vigtigst er vel nok, at der ikke er tale om nogen form for landsdækkende, repræsentativt udvalg. Udvælgelsesformen tillader derfor ikke slutninger om forholdene i hele det danske vælgerkorps [7]); konstateringen af ensartede tendenser i de 3 områder kan dog give visse antydninger af sammenhænge, der må formodes også at gøre sig gældende uden for de 3 områder. Undersøgelser af forholdene inden for hele vælgerkorpset må dog principielt henskydes til interviewundersøgelser på grundlag af repræsentative stikprøver [8]). Det må også erindres, at *sofavælgerne* ikke indgår i undersøgelsen. Den høje valgdeltagelse gør dog dette til et mindre problem, end det plejer at være. For en streng betragtningsmåde har vore resultater altså kun gyldighed for de vælgergrupper, der hvert af de 3 steder deltog i undersøgelsen ved mere eller mindre fuldstændigt at besvare spørgeskemaet.

Rimeligheden i de benyttede spørgsmål og de opstillede svarkategorier

[6]) Der var først og fremmest tale om studenter ved Institut for Statskundskab, der tidligere har arbejdet som kodere.

[7]) Som et kuriosum kan det dog nævnes, at det sammenvejede resultat fra de 3 analysesteder kun afviger meget lidt fra landsresultatet.

[8]) Sådanne undersøgelser i forbindelse med EF-folkeafstemningen gennemføres blandt andet af en gruppe medarbejdere ved Institut for Statskundskab for midler bevilget af Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd og Dansk udenrigspolitiske Institut.

og formålstjenligheden af de valgte formuleringer må også inddrages i disse overvejelser. Her har hensynet til den valgte undersøgelsesform spillet en afgørende rolle. Spørgsmålene skulle i videst muligt omfang kunne forstås og besvares af vælgerne selv, og kun i mere sjældne tilfælde skulle intervieweren placere sig imellem respondenten og spørgeskemaet. Også på grund af tidspresset under spidsbelastning er det nødvendigt, at spørgsmål og svarmuligheder i en undersøgelse som denne er få og klare. Kødannelse ved stemmeboksene er formodentlig ikke befordrende på lysten til at ville deltage.

En undersøgelse som denne hviler blandt andet på den implicitte forudsætning, at der er svaret »rigtigt« på de forholdsvis konkrete spørgsmål. Denne forudsætning kan kun opretholdes i et vist omfang. Vi kan gøre op, hvor mange der af ulyst eller sjuskeri ikke har svaret på enkelte spørgsmål i skemaet. Forklaringen på enkelte ubesvarede spørgsmål kan selvfølgelig også være en manglende evne til at orientere sig i et skema. Hertil kommer et antal »forkerte« svar, bevidste såvel som ubevidste. Sammenligningerne i tabellerne 1 og 2 med officielle tal fra 1972 og 1971 indicerer dog, at disse »fejl« trods alt ikke på nogen måde er invaliderende for undersøgelsen.

Det bør dog også understreges, at denne undersøgelse i metodisk henseende har én stor fordel. Vælgerne spørges *efter* deres stemmeafgivelse, dvs. de kan oplyse om deres faktiske adfærd, hvad der selvfølgelig ikke er tilfældet ved de forskellige *ex ante facto* meningsmålinger. Men samtidig afgives svaret, før noget resultat af hele afstemningen er kendt, og påvirkning derfra kan følgelig udelukkes.

I tabel 1 er som nævnt folkeafstemningens officielle resultat for de 3 afstemningsområder sammenlignet med vore tilsvarende fordelinger. Overensstemmelsen mellem fordelingerne er god for alle tre områders vedkommende, hvad der kun kan styrke tilliden til vore resultater. De små afvigelser kan meget nemt forklares med henvisning dels til nægterne, dels til de vælgergrupper, der indgår i de officielle tal, men ikke i vor undersøgelse.

Som i 1971 [9]) kan det konstateres, at der er et klart geografisk mønster i tilslutningen til tanken om dansk medlemskab i EF. Tilslutningen er nu meget stærk i Hammerum og lidt svagere i Dalum, medens billedet vender helt i Enghave, hvor der er langt flere modstandere end tilhængere.

En sammenligning af svarene på spørgsmålet om, hvilket parti vælgerne havde stemt på ved folketingsvalget i 1971, med de officielle valgtal er vist i tabel 2. Selv om der kan konstateres enkelte ikke helt uvæsentlige afvigelser, er hovedindtrykket dog en meget pæn overensstemmelse mellem procenterne fra de 2 lejligheder: i mere end 3/5 af tilfældene er afvigelserne

[9]) Elklit, Riis & Tonsgaard, *op. cit.*, pp. 201–203.

TABEL 2

Sammenligning af resultaterne af folketingsvalget 1971[1]) med analysens tal. Procent

Afstemnings-område		Social-demo-kratiet	Rad. Venstre	Kons. Folke-parti	Rets-forb.	SF	DKP	Kristel. Folke-parti	Venstre	VS	Blanke og ugyl-dige	I alt	N	Del-tagelse	Vælgere
Dalum	Valget	26.7	14.3	17.4	1.5	3.2	0.3	4.4	31.1	0.7	0.4	100.0	2770	91.6	3023
	Analysen	24.9	15.0	18.5	1.2	2.8	0.2	3.2	25.4	0.5	8.3	100.0	2527[2])	–	–
Enghave	Valget	33.6	20.3	25.4	1.2	7.0	0.7	1.4	8.4	1.4	0.6	100.0	4218	88.8	4749
	Analysen	31.9	16.1	25.9	0.7	5.8	0.7	0.7	6.4	1.1	10.7	100.0	3474[2])	–	–
Hammerum	Valget	53.2	7.3	6.6	1.0	20.3	4.2	0.7	1.9	4.3	0.5	100.0	3664	85.4	4290
	Analysen	50.0	6.3	7.2	0.5	18.7	3.5	0.2	1.4	3.6	8.6	100.0	2733[2])	–	–

[1]) Elklit, Riis & Tonsgaard, *op. cit.*, Table I, p. 195.
[2]) Forskellen mellem disse tal og de i tabel 1 anførte skyldes de nye vælgere og dem, der stemte nu, men ikke i 1971.

mindre end 1 pct. Ved en tilsvarende sammenligning i 1971 tilbage til folketingsvalget i 1968 [10]) var der et tilsvarende antal forholdsvis små afvigelser, mens der var flere temmelig store afvigelser. Også i år er det Venstre i Hammerum, der giver den største afvigelse [11]).

Afvigelserne mellem de 2 procentfordelinger kan der gives en række forklaringer på. Vi er ikke i stand til at vurdere deres relative betydning, men skal blot pege på eksistensen af dem. En afgørende faktor er sandsynligvis, at det ikke er helt de samme grupper, der sammenlignes, idet der er foregået flytninger til og fra de 3 områder og sket dødsfald blandt de fastboende. Vi kender heller ikke partifordelingen for de vælgere, der ikke deltog i analysen, hvad enten de nægtede, eller vi slet ikke kom i kontakt med dem – for eksempel fordi de stemte pr. brev. Endelig kan bevidste og ubevidste fejlhuskninger også have spillet ind – ja, det er vel netop sandsynligt, at det har gjort sig gældende i nogle af de tilfælde, hvor en vælger har følt sig i en loyalitetskonflikt over for sit parti på grund af sin EF-holdning.

2. JA OG NEJ I FORSKELLIGE VÆLGERKATEGORIER

I debatten forud for EF-afstemningen blev det fra begge sider, men måske nok mest fra modstanderside, påpeget, at der både var generationsmodsætninger og klassemodsætninger indblandet i konflikten. Såvel opinionsundersøgelserne som partiernes og deres fraktioners opmarch støttede denne opfattelse. Vort materiale giver lejlighed til at se nærmere på, hvor denne front mellem tilhængere og modstandere gik, både inden for forskellige befolkningskategorier og inden for de politiske partier.

Tabellerne 3–5 viser sammenhængen mellem afstemningsresultatet og køn, aldersgruppe og stillingsgruppe på hvert af de tre analysesteder.

I tabel 3 finder man en ganske svag, men dog gennemgående tendens til, at kvinder i større udstrækning end mænd var modstandere af dansk indtræden i EF.

Større forskelle finder man imellem aldersgrupperne i tabel 4. I Hammerum og Dalum vokser støtten til EF med voksende alder. I Enghave, der ligger i et udpræget »modstander-kvarter«, er det derimod ikke den yngste aldersgruppe, men gruppen 30–44 år der havde det relativt største antal modstandere. Ser man på de tre analysesteder under ét, er der ikke tale om nogen jævn stigning i EF-støtten med alderen. Snarere sy-

[10]) *Ibid.*, Table I, p. 195.

[11]) Med udgangspunkt i den store afvigelse i 1971 har Ernst Andersen kritiseret undersøgelsen i 1971. Se Ernst Andersen, »Analyse af TVA-valganalysen: Hvad var den værd?«, *Liberal*, Nr. 8 (1971), pp. 53–56. Se også Ole Borres replik, *Liberal*, Nr. 6 (1972), pp. 10–11.

TABEL 3

Mænds og kvinders stemmeafgivning. Procent

		Hammerum	Dalum	Enghave	Under ét
Mænd	Ja	80	70	38	63
	Nej	20	30	62	37
	I alt	100	100	100	100
	N	1.330	1.785	1.322	4.437
Kvinder	Ja	77	69	37	61
	Nej	23	31	63	39
	I alt	100	100	100	100
	N	1.296	1.914	1.559	4.769

TABEL 4

Aldersgruppernes stemmeafgivning. Procent

		Hammerum	Dalum	Enghave	Under ét
20–29 år	Ja	73	57	34	55
	Nej	27	43	66	45
	I alt	100	100	100	100
	N	706	814	675	2.195
30–44 år	Ja	80	69	26	67
	Nej	20	31	74	33
	I alt	100	100	100	100
	N	886	907	320	2.113
45–59 år	Ja	80	75	38	65
	Nej	20	25	62	35
	I alt	100	100	100	100
	N	509	1.026	718	2.253
60 år eller mere	Ja	88	78	45	63
	Nej	12	22	55	37
	I alt	100	100	100	100
	N	327	643	949	1.919

nes der at være en kløft mellem de unge vælgere og resten af vælgerkorpset, og den ældste aldersgruppe synes nærmest at rumme relativt flere modstandere end de to midterste aldersgrupper.

Det bør imidlertid fremhæves, at de tre afstemningssteder afviger me-

TABEL 5

Stillingskategoriernes stemmeafgivning. Procent

		Hammerum	Dalum	Enghave	Under ét
Arbejdere	Ja	66	55	24	49
	Nej	34	45	76	51
	I alt	100	100	100	100
	N	587	551	549	1.687
Funktionærer, tjenestemænd	Ja	82	76	48	72
	Nej	18	24	52	28
	I alt	100	100	100	100
	N	667	1.140	482	2.289
Selvstændige (inkl. landmænd)	Ja	92	82	45	82
	Nej	8	18	55	18
	I alt	100	100	100	100
	N	357	310	86	753
Husmødre	Ja	81	75	38	69
	Nej	19	25	62	31
	I alt	100	100	100	100
	N	584	713	370	1.667
Pensionister	Ja	85	75	41	56
	Nej	15	25	59	44
	I alt	100	100	100	100
	N	163	386	791	1.340
Under uddannelse	Ja	59	49	36	44
	Nej	41	51	64	56
	I alt	100	100	100	100
	N	87	274	406	767

get fra hinanden i aldersfordeling, således som det fremgår af tabellens absolutte tal, samtidig med at de alle indeholder større fællesbeboelser for unge – kollegium, højskole o. l. Det er derfor tre i henseende til aldersfordeling temmelig specielle steder, der er vejet sammen i tabellens højre side. Når sammenhængen mellem alder og EF-støtte tilmed er forskellig på de tre steder, kan der derfor ikke drages vidtgående slutninger af det sammenvejede resultat.

Tabel 5 viser, at EF-støtten varierer betydeligt over stillingskategorierne. Den største ja-procent finder man blandt de selvstændige, derpå føl-

TABEL 6

Partiernes vælgeres stemmeafgivning. Procent

		Hammerum	Dalum	Enghave	Under ét
Social-demokratiet	Ja	64	67	46	57
	Nej	36	33	54	93
	I alt	100	100	100	100
	N	629	1.107	1.367	3.103
Det radikale Venstre	Ja	87	77	58	77
	Nej	13	23	42	23
	I alt	100	100	100	100
	N	379	561	171	1.111
Det konservative Folkeparti	Ja	92	87	74	87
	Nej	8	13	26	13
	I alt	100	100	100	100
	N	467	900	196	1.563
Retsforbundet	Ja	23	25	7	20
	Nej	77	75	93	80
	I alt	100	100	100	100
	N	31	24	14	69
Socialistisk Folkeparti	Ja	25	15	10	13
	Nej	75	85	90	87
	I alt	100	100	100	100
	N	71	201	512	784
Danmarks kommunistiske Parti	Ja	25	17	3	7
	Nej	75	83	97	93
	I alt	100	100	100	100
	N	4	23	96	123
Kristeligt Folkeparti	Ja	73	69	50	71
	Nej	27	31	50	29
	I alt	100	100	100	100
	N	80	26	6	112
Venstre	Ja	95	86	76	92
	Nej	5	14	24	8
	I alt	100	100	100	100
	N	643	222	38	903
Venstre-socialisterne	Ja	15	11	2	5
	Nej	85	89	98	95
	I alt	100	100	100	100
	N	13	38	98	149

Fortsættes

Tabel 6 fortsat

		Hammerum	Dalum	Enghave	Under ét
Ikke stemmeret i 1971	Ja	56	54	34	49
	Nej	44	46	66	51
	I alt	100	100	100	100
	N	55	164	93	312
Andre[1])	Ja	70	60	28	53
	Nej	30	40	72	47
	I alt	100	100	100	100
	N	254	433	290	977

[1]) Omfatter alle andre, dvs. sofavælgere i 1971, blanke stemmer, »husker ikke« og uoplyste. Sandsynligvis også nogle, der svarede »stemte ikke i 1971«, selv om de skulle have svaret »havde ikke stemmeret«.

ger funktionærgruppen, derpå husmødre, pensionister, arbejdere, og sidst personer under uddannelse. Dette er rækkefølgen i det sammenlagte materiale. Ser man på de enkelte steder for sig, er der dog i Hammerum og Enghave visse afvigelser fra denne rækkefølge.

I tabellerne 3–5 er det også værd at hæfte sig ved, at ja-procenten inden for hver eneste kategori i de 3 tabeller er faldende, når vi bevæger os østover, fra Hammerum over Dalum til Enghave.

Denne geografiske variation genfindes, når man som i tabel 6 undersøger, hvorledes partiernes vælgere har stemt de 3 steder. To partier, Socialdemokratiet og Retsforbundet, har dog lidt større ja-procenter i Dalum end i Hammerum. For alle partier gælder, at EF-tilslutningen blandt partiets vælgere er lavest i Enghave-området, og ydermere må man bemærke, at faldet i EF-tilslutning er væsentlig større mellem Dalum og Enghave end mellem Hammerum og Dalum.

Det ses i øvrigt, at de partier, der i vælgernes bevidsthed må have stået som tilhængerpartier, alle har en klar overvægt af ja-stemmer, medens det modsatte lige så klart er tilfældet hos modstanderpartierne. Og den varierende styrke på vælgerniveauet bag fraktionsdannelserne inden for tilhængerpartierne mod den officielle partilinje viser sig sandsynligvis i de noget forskellige nej-procenter hos disse partier.

Efter gennemgangen af tabellerne 3–6 står det hovedindtryk tilbage, at forskellen mellem de politiske partier med hensyn til ja-og nej-procenter er væsentlig større end forskellen mellem de forskellige køns-, alders- og stillingskategorier. Det spørgsmål rejser sig da, om forskellene mellem de forskellige befolkningskategorier skyldes en uensartet partifordeling, om der så at sige af den grund er indbygget en forskel i disse kategorier.

Til belysning af disse spørgsmål er i tabel 7 vist, hvorledes ja-procenterne varierer imellem aldersgrupperne inden for de 5 største partier. Læses tabel 7 horisontalt, får man et tydeligt indtryk af en bemærkelsesværdig stor stabilitet inden for alle partier på tværs af de 4 aldersgrupper. Størst variation finder man hos SF (hvor de unge har den højeste ja-procent), næststørst variation hos de konservative (hvor de unge har den laveste ja-procent). Det stabile mønster betyder selvfølgelig også, at man ved sammenligning imellem aldersgrupper finder ensartede variationer fra et parti til et andet.

Sammenligner man på samme måde ja-procenterne inden for udvalgte stillingskategorier i de samme 5 partier – således som det er gjort i tabel 8 – bliver billedet et noget andet.

Hos Socialdemokratiet, hos de konservative og hos SF er ja-procenterne af ret forskellig størrelse i de 3 betragtede kategorier, ligesom også kategoriernes rækkefølge med hensyn til ja-procenter er forskellig. En betragtning af ja-procenter i de forskellige partier inden for de enkelte stillingskategorier giver følgelig også et noget andet mønster end tabel 7.

De forskellige konklusioner, der har kunnet udledes af tabellerne i dette afsnit, tyder på, at de betragtede faktorer på noget forskellig måde har påvirket udfaldet af folkeafstemningen. Dette spørgsmål vil blive taget op i det følgende afsnit, hvor dette afsnits overvejende deskriptive fremstilling vil blive forladt til fordel for en mere analyserende betragtningsmåde.

TABEL 7

Ja-procenter inden for de 5 største partier i forskellige aldersgrupper. Alle 3 analysesteder under ét

Parti 1971		20–29 år	30–44 år	45–59 år	60 år og derover
Social-		57	58	57	58
demokratiet	N =	459	677	875	919
Det radikale		78	77	78	79
Venstre	N =	287	327	281	160
Det konservative		81	88	88	86
Folkeparti	N =	275	499	471	264
Socialistisk		17	15	7	11
Folkeparti	N =	244	175	195	120
Venstre		90	91	91	94
	N =	165	246	232	193

TABEL 8

Ja-procenter inden for de 5 største partier i udvalgte stillingskategorier. Alle 3 analysesteder under ét

Parti 1971		Arbejdere	Tjenestemænd og funktionærer	Selvstændige i byerhverv
Social-		51	70	66
demokratiet	N =	844	653	92
Det radikale		80	79	74
Venstre	N =	119	435	109
Det konservative		67	89	93
Folkeparti	N =	99	566	237
Socialistisk		10	19	4
Folkeparti	N =	238	188	25
Venstre		91	88	89
	N =	124	188	91

3. FORKLARINGSFORSØG

Hovedparten af de stridsspørgsmål, som indgår i den politiske debat under en valgkamp eller i de mere døde perioder imellem valgene, vækker kun følelser af lav intensitet hos vælgerne, enten fordi spørgsmålet ikke er særlig vidtrækkende, fordi det angår fjerne objekter eller komplicerede sammenhænge, eller i nogle tilfælde fordi det passerer for hurtigt over den politiske scene til, at mange vælgere når at fæstne sig ved det. Hvis vælgerne overhovedet tager stilling til sådanne spørgsmål, gør de det i reglen ved at acceptere deres eget partis standpunkt. De vidnesbyrd om en uoverensstemmelse med partiets linie, som man finder gennem interviewing, skyldes sjældnere en selvstændig holdning fra vælgerens side, end de skyldes uvidenhed om partiets standpunkt – parret med ønsket om at undgå for mange »ved ikke«-svar under den kundskabsprøve, der ofte lægges ind i interviewet fra den adspurgtes side. Taget under ét har vælgerforskningen igennem snart tredive års interviewstudier ført til en forståelse af, at forholdet mellem vælgeren og partiet, i det mindste set fra vælgerens side, er mere intimt og langvarigt end almindelig antaget i den klassiske politiske teori; denne synes i stor udstrækning at have accepteret normative forestillinger som idealvælgeren, som var overleveret af demokratiets fædre. Partiet er i reglen ikke det sidste led i beslutningsprocessen op mod et valg, men griber ind på et langt tidligere tidspunkt ved at dirigere vælgerens opmærksomhed henimod bestemte problemsæt og bestemte holdninger til disse.

Det store flertal af *issues* absorberes på denne måde af det eksisterende partisystem. Tilbage står imidlertid nogle få stridsspørgsmål, der kan tilføre vælgeradfærden nogen dynamik, enten af forbigående karakter som faktorer, der spiller ind ved det enkelte valg, eller i sjældne tilfælde ved at etablere nye konfliktlinier og omgrupperinger inden for partisystemet. EF-spørgsmålet kan umiddelbart tænkes at være et sådant dynamisk *issue*. De fleste danske vælgere må have oplevet det som et problem, der berørte deres daglige økonomi, og samtidig har EF-problematikken vist sin enorme spændvidde ved at bevæge sig på alle niveauer samtidig – fra lokalsamfundets fremtid til den internationale udvikling – og ved at appellere til både ideologisk og pragmatisk orienterede vælgere i lige høj grad. Hvis EF-problematikken, i det mindste i den fase, der sluttede ved folkeafstemningen, har haft en sådan dynamisk natur, kunne vi i vor analyse forvente at finde tegn på, at det havde samlet visse sociale grupper, der i forvejen stod splittet mellem flere partier, og splittet andre grupper, der plejet at være fast forankrede inden for et bestemt parti eller en bestemt partiblok. Vi kunne med andre ord forvente, at partiernes indflydelse på vælgernes stillingtagen alt andet lige var reduceret til fordel for andre former for politisk identifikation og økonomiske interessegrupper. »Alt andet lige« henviser her især til partiernes varierende evne til og muligheder for at vise fleksibilitet, et spørgsmål der dog klart ligger uden for denne analyses rammer. Hvad der yderligere begrænser analysens muligheder, er det snævre udvalg af variable, der medfører, at vi kun ville kunne observere nye konfliktliniers opståen i det omfang, de afspejlede sig i køns-, alders- og stillingsfordeling samt i den rudimentære regionale opdeling, der kommer til syne i valget af tre spredt beliggende analysesteder. Under disse forudsætninger kan vi imidlertid viderebehandle resultaterne fra det foregående afsnit for at undersøge, om partiernes indflydelse på EF-holdningen hos vælgerne har været af den størrelsesorden, man plejer at finde for mindre markerede stridsspørgsmål. Vort spørgsmål om partitilhørsforhold angik jo et valg, der lå godt et år tilbage, og beskæftigede sig ikke med, hvad vælgeren ville stemme, »hvis dette var et folketingsvalg« eller lignende. Man ville således ikke kunne indvende, at en eventuel nær sammenhæng mellem partifarve og EF-holdning kunne opstå ved, at vælgerne havde tilpasset deres 1972-partivalg til deres EF-holdning i stedet for omvendt. I hvert fald måtte en sådan tilpasning være sket før 1971-valget, hvilket dog udmærket kan have været tilfældet for mange af de vælgere, som især SF skyldte sin fremgang ved dette valg [12]).

Vurderingen af partiernes rolle må åbenbart forme sig som en systematiseret afvejning mod de andre faktorer som illustreret i slutningen af fore-

[12]) Elklit, Riis & Tonsgaard, *op. cit.*, pp. 202 f. Se også Ole Borre, »Hvorfor gik det, som det gjorde?«, *Liberal*, Nr. 6/7 (1971), pp. 33 f.

TABEL 9

Faktisk ja-procent sammenlignet med den ja-procent, der kunne forventes ud fra afstemningsstedernes, aldersgruppernes og stillingskategoriernes forskellige partisammensætning

	Faktisk	Forventet	Faktisk ÷ forventet
Hammerum	79	74	5
Dalum	69	67	2
Enghave	37	48	÷ 11
20–29 år	55	61	÷ 6
30–44 år	67	64	3
45–59 år	65	63	2
60 år eller mere	63	63	0
Arbejdere	49	55	÷ 6
Funktionærer og tjenestemænd	72	69	3
Selvstændige (inkl. landmænd)	82	70	12
Husmødre	69	64	5
Pensionister	56	60	÷ 6
Under uddannelse	44	57	÷ 13

gående afsnit. Vi kan på forskellige måder korrigere for virkningen af partifordelingen og isolere en eventuel virkning herudover, der hidrører fra vedkommende demografiske faktor, eller i det mindste kommer til udtryk igennem den. En måde at gøre det på er at benytte partiernes forskellige grader af EF-støtte som standardtal, der benyttes til at anslå den EF-støtte, der kunne ventes inden for hver enkelt demografisk gruppe, hvis partifordelingen inden for gruppen var den eneste faktor, der øvede indflydelse på gruppens stemmefordeling ved folkeafstemningen. Den forventede EF-støtte er med andre ord et gennemsnit af partiernes EF-støtte, vejet mod partiernes styrke i vedkommende demografiske gruppe. Idet gruppens faktiske EF-støtte sammenholdes med den således forventede EF-støtte, kan et eventuelt over- eller underskud konstateres, og dette må have andre forklaringer end gruppens partisammensætning. Resultatet af disse standardberegninger er resumeret i tabel 9.

Man finder i tabellens øverste del, at en anselig del af den store forskel mellem de tre analysesteder, fra 79 procent ja-stemmer i Hammerum til 37 procent i Enghave, lader sig forklare ud fra den væsentligt forskellige partisammensætning de to steder. Af denne difference på 42 procent skyldes åbenbart de 26 procent, eller næsten to tredjedele, at Hammerum er borgerligt domineret og Enghave socialistisk domineret. Forskellen mellem aldersgrupperne i tabellens 2. afsnit stiller sig også i et nyt lys efter stand-

ardberegningen. Den kløft mellem 20–29 års gruppen og 30–44 års gruppen, som vi henledte opmærksomheden på i afsnit II, er på 12 procent, men de 3 procent må tilskrives den forskellige partisammensætning i de to aldersgrupper. I tabellens 3. afdeling finder man især en markeret tendens til, at forskellen mellem arbejdernes og de selvstændiges EF-støtte indsnævres, når der tages hensyn til, at funktionærgruppen er mere borgerligt orienteret end arbejderne. Af forskellen på 33 procent viser de 15 procent sig at repræsentere en forskel mellem de to stillingsgrupper i partipolitisk tilhørsforhold. Det er tydeligt, at de oprindelige forskelle reduceres betragteligt gennem denne kontrol for partisammensætningen. Selv om der altså må regnes med plads for andre faktorer end partipræferencen i analysen af baggrunden for vælgernes stillingtagen til dansk indtræden i EF, er det dog i en vis udstrækning lykkedes partierne at absorbere også dette »århundredets politiske spørgsmål«, i den forstand at partiet har optrådt som en mellemkommende variabel imellem sociale baggrundsvariable på den ene side og EF-holdningen på den anden. I denne forbindelse har det sandsynligvis haft betydning, at EF-problematikken har været gennemdebatteret i så lang tid, at partierne har haft rige muligheder for at øve indflydelse på deres vælgere.

En standardberegning af ovenstående type tjener til at slå fast, om de enkelte befolkningsgrupper, betragtet som *grupper,* er delt mellem tilhængere og modstandere på en måde, som kunne ventes ud fra bestemte forudsætninger. Derimod viser den ikke, i hvor høj grad det netop er de *individer* i gruppen, der stemmer for (henholdsvis imod), som også har mest grund til at gøre det, set ud fra partitilhørsforholdet i 1971. Hvis det for eksempel i en eller anden befolkningsgruppe var SF'erne, der var tilhængere af EF, og venstremændene, der var modstandere, kunne vi komme til det resultat, at gruppen havde det forventede antal tilhængere af EF, mens man dog ikke kunne hævde, at det var gruppens fordeling på partierne, som gav forklaringen på denne overensstemmelse. Vi skal derfor vurdere analysematerialet fra endnu en synsvinkel, nemlig ved at gå ud fra korrelationerne mellem de individuelle egenskaber. Til gengæld for de fordele, der herved vindes, er det imidlertid nødvendigt at affinde sig med, at vi for hver egenskab kun er i stand til at sondre mellem to muligheder i stedet for de fire aldersgrupper, syv stillingskategorier og ni partier, som det var muligt at operere med i standardberegningen. Tabellerne fra afsnit 2 viser nogenlunde entydigt, hvor grænsen mellem tilhængere og modstandere skal trækkes for hver enkelt egenskab, og vi kan da fastlægge følgende dichotomisering af de pågældende variabler:

x_1: Alder: 20–29 og 30 år og opefter
x_2: Stilling: Arbejdere og alle øvrige stillingskategorier

x_3: Parti 1971: Modstanderpartierne SF, VS, kommunisterne og Retsforbundet på den ene side, de øvrige partier på den anden
x_4: EF-afstemning: Nej og Ja

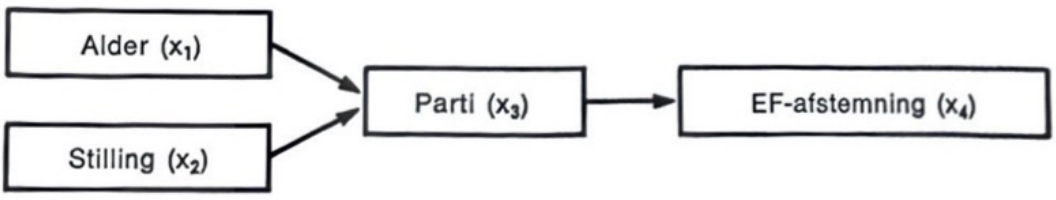
Efter tvedelingen af disse variable kan der udregnes såkaldte *phi*-koefficienter, der er et udtryk for graden af sammenhæng eller korrelation, idet man dog må erindre sig, at en perfekt sammenhæng i dette talmateriale ville give *phi*-koefficienter mindre end 1[13]).

Der fås følgende værdier for *phi:*

$phi_{12} = .03$, $phi_{13} = .17$, $phi_{14} = .09$, $phi_{23} = .08$, $phi_{24} = .14$, $phi_{34} = .44$

I overensstemmelse med de tidligere præsenterede opstillinger viser det sig her, at den stærkeste sammenhæng findes mellem parti og EF-afstemning, naturligvis således at tilhængerpartiernes vælgere stemte for, og modstanderpartiernes vælgere imod dansk indtræden i EF. Dernæst fremgår det af phi_{13}, at den yngste aldersgruppe i højere grad end de øvrige var modstanderpartiernes vælgere. Størrelsen af phi_{24} viser, at arbejderne tenderede at være modstandere af EF, i alt fald i højere grad end ikke-arbejdere. Men da signifikansniveauet på grund af de mere end 9.000 observationer ligger ved en overordentlig lav værdi af *phi,* er alle de anførte sammenhænge, på nær sammenhængen mellem stilling og alder, for stærke til at kunne skyldes tilfældigheder.

Disse koefficienter kan benyttes til afprøvning af kausalmodeller, hvorigennem visse typer af teoretiske overvejelser om årsags/virkningsforhold kommer til udtryk[14]). Der knytter sig dog en række forudsætninger til arbejdet med disse modeller, og de følgende overvejelser forudsætter derfor, at disse forudsætninger er opfyldt. Hvis vi i overensstemmelse med den foregående diskussion skulle symbolisere partiets rolle som mellemkommende variabel i meningsdannelsen om EF-spørgsmålet, kunne det ske i følgende enkle diagram:

Figur 1

[13]) Betingelsen for at *phi*-koefficienten bliver 1 er, at søjlemarginaler og rækkemarginaler er identiske. I øvrigt gælder det som bekendt, at ved tildeling af værdierne 0 og 1 bliver *phi*-koefficienten lig med den almindelige produkt-moment-korrelationskoefficient.

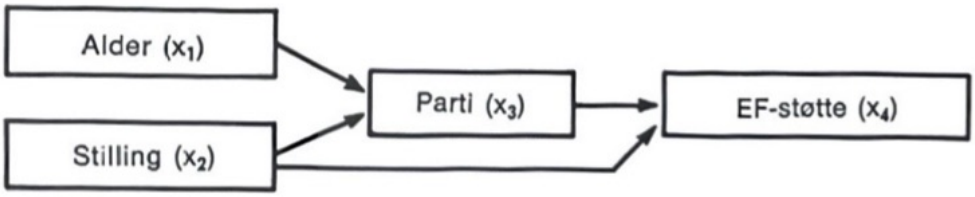
[14]) Se herom f. eks. Hubert M. Blalock, Jr., *Causal Inferences in Nonexperimental Research,* Chapel Hill, 1961.

For at denne model skal give en udtømmende beskrivelse af de sammenhænge, som er kommet til udtryk gennem korrelationskoefficienterne, må det fordres, at virkningen af stillings- og aldersforskelle på EF-afstemningen kun sker indirekte igennem partiet. Hvis x_3 holdes konstant, dvs. at vi foretager analysen inden for tilhængerpartierne separat, eller inden for modstanderpartierne separat, skulle stillingskategorierne arbejdere og ikke-arbejdere (x_2) have samme procent EF-tilhængere (x_4), og det samme skulle gælde for alderskategorierne 20–29 år og 30 år eller mere. Derudover specificerer modellen, at stilling og alder er ukorrelerede, hvad der stemmer ret godt overens med korrelationskoefficienterne.

At x_1 og x_2 hver for sig kun virker på x_4 gennem deres virkning på x_3 udtrykkes statistisk ved, at de partielle korrelationskoefficienter $phi_{14.3}$ og $phi_{24.3}$ forsvinder, hvad der igen er tilfældet, dersom

$$phi_{14} = phi_{13} \cdot phi_{34} \quad \text{og} \quad phi_{24} = phi_{23} \cdot phi_{34}.$$

Den første af disse betingelser er meget nær ved at være opfyldt, idet $phi_{14} = .09$ og $phi_{13} \cdot phi_{34} = .075$. Den anden betingelse kan man næppe sige det samme om, eftersom $phi_{24} = .14$ og $phi_{23} \cdot phi_{34} = .035$. Vore resultater stemmer på begge disse punkter overens med de antydninger, der blev givet i slutningen af afsnit 2, til trods for den grove tvedeling af hver af variablene, som vi har været henvist til i opstillingen af kausalmodellen. Stillingskategorien har en selvstændig effekt på EF-støtten, alderskategorien derimod ikke. For at inddrage effekten af stillingskategorien må ovenstående model forkastes og erstattes med denne:

Figur 2

Denne reviderede form kræver, at effekten af alderen (x_1) på EF-støtten (x_4) udebliver, hvis *både* stilling (x_2) *og* parti (x_3) holdes konstant. At holde x_3 konstant er øjensynlig ikke længere tilstrækkeligt, eftersom x_4 stadig er under en i denne henseende forstyrrende påvirkning fra x_2. Statistisk finder det reviderede krav sit udtryk i, at $phi_{41.23}$ forsvinder, hvad der er tilfældet, hvis

$$phi_{14.2} = phi_{13.2} \cdot phi_{34.2}$$

Disse tre partielle korrelationskoefficienter er henholdsvis $phi_{14.2} = .052$, $phi_{13.2} = .138$ og $phi_{34.2} = .435$. Eftersom produktet af de to sidstnævnte

er .060, er betingelsen så nær ved at være opfyldt, som det med rimelighed kan ønskes. Den i figur 2 skitserede model stemmer således overordentlig godt overens med TV-analysens data.

Undersøgelsesformen såvel som de stramme tidskrav, der stilles af hensynet til præsentationen i fjernsynets valgudsendelse kort tid efter afslutningen af dataindsamlingen, har afstukket forholdsvis snævre grænser for hele denne analyse. Men selv under hensyntagen til de forbehold af forskellig art, som dette medfører, kan vi dog alligevel konkludere, at spørgsmålet om tilslutning til dansk indtræden i De europæiske Fællesskaber i afgørende grad fremtræder *som bestemt af de politiske partiers forskellige stillingstagen i dette spørgsmål*. Men samtidig må vi dog gøre opmærksom på, at det er muligt, at vi ved at kæde EF-afstemningen sammen med andre faktorer, end de her valgte, kunne have fundet frem til påvirkninger, der ikke i samme omfang var blevet kanaliseret igennem det eksisterende partisystem.